

ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ *

(Buddhist Political Thought of Buddhadasa Bhikkhu)

* ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

การเมืองการปกครองของประเทศไทยในยุคสมัยแห่งปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ นับว่า มีสถานะที่ไม่มั่นคง เพราะมีสถานการณ์ที่ไม่ปรกติทางการเมืองค่อนข้างมาก เช่น เกิดความแตกแยกในทางความคิดเห็นไม่ลงรอยกันในเรื่องของการประกาศใช้นโยบายประชานิยมบ้าง การสนับสนุนให้ใช้นโยบายประชาสังคมบ้าง หรือแม้กระทั่งการต่อต้านแนวคิดของอดีตนายกรัฐมนตรีที่เรียกว่า ลัทธิทักษิณมิกซ์บ้าง ซึ่งความขัดแย้งทางความคิดเรื่องเหล่านี้ นำไปสู่การต่อต้าน แยกแยก ไม่ลงรอย แบ่งฝั่งแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน เป็นตัวการจุดรั้งการพัฒนาประเทศประการหนึ่งทีเดียว และยังไม่มียุคที่จะสามารถทำนายทายทักว่า ภาวะที่อึมครึมไม่ปรกติทางการเมืองเช่นนี้จะกลับคืนสู่สภาวะปรกติในทางการเมืองได้อีกเมื่อไหร่

ผู้รู้ทางการเมืองการปกครองของไทยหลายท่านชี้ให้เห็นถึงปัญหาทางการเมืองการปกครองของไทยว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นแค่เพียงการนำมาซึ่งอำนาจในการปกครองเท่านั้น แต่ไม่ได้นำสิ่งที่เรียกกันว่า คุณธรรมและจริยธรรมทางการเมืองติดตามมาด้วย จึงทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองของไทยในยุคปัจจุบันมัก ลุ่มหลงแต่การใช้อำนาจที่ทำให้เกิดปัญหาเป็นลูกโซ่ตามมาอย่างยากที่จะแก้ไขได้อย่างแท้จริง จะสังเกตดูจากประเทศที่มีพัฒนาทางการเมืองอย่างต่อเนื่องจะให้ความสำคัญต่อการมีจริยธรรมคุณธรรมควบคู่ไปกับการมีอำนาจในการบริหารกิจการบ้านเมือง

พุทธทาสภิกขุ เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่สนใจต่อภาวะการณ์ทางการเมืองแล้วนำเสนอต่อสาธารณะเพื่อชี้ให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วการเมืองที่ถูกดองนั้นต้องเกี่ยวเนื่องด้วยธรรมะ สังคมที่หาความสุขไม่ได้ ก็เพราะว่าไม่มีความถูกต้องทางการเมืองนั่นเอง ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า การวิพากษ์ทางการเมืองตามแนว

พระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ เป็นเรื่องที่ควรนำมาเปิดเผยและศึกษาเพิ่มเติม ทั้งนี้ อาจกล่าวได้คือว่า น่าจะเหมาะสมกับยุคสมัยของการเมืองในปัจจุบันที่มีภาวะไม่ปกติ ไม่ราบรื่นต่อการแก้ไขปัญหาของชาติบ้านเมืองนี้ โดยผู้เขียนเองมองว่า หากผู้มีอำนาจ บารมีทางการเมืองของไทยได้สนใจและใส่ใจคำสอนของแนวนี้และนำไปพิจารณา พร้อมทั้งปฏิบัติให้เห็นรูปธรรมก็น่าจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างแน่นอน

พุทธทาสภิกขุ : พุทธสาวกผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา

เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการศึกษาเรียนรู้ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ ควรที่จะได้ทราบถึงภูมิหลังหรือประวัติโดยสังเขปของผู้เป็นเจ้าของความคิดนี้ โดยผู้เขียนบทความนี้ขอนำเสนอส่วนที่เป็นประวัติบางแง่มุมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งหลายแง่มุมที่บางท่านอาจจะยังไม่ทราบมาก่อนก็ได้

พุทธทาสภิกขุ นามเดิมว่า “เงื่อม” เป็นบุตรนายเซียง และนางเคลื่อน พานิช เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๔๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย ณ บ้านกลาง ตำบลพุมเรียง (ที่ตั้งเดิมของจังหวัดไชยา ก่อนเปลี่ยนชื่อเป็นธานี) จังหวัดสุราษฎร์ธานี °

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ รับการศึกษาเบื้องต้นแบบโบราณด้วยการเป็น “เด็กวัด” ที่วัดพุมเรียงใกล้บ้านแล้วกลับมาอยู่บ้าน เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนโพธารามจนถึงชั้นมัธยมศึกษา จึงย้ายมาเรียนมัธยมที่ ๒ ที่โรงเรียนสารภีอุทิศ ตำบลตลาด อำเภอไชยา แล้วในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ออกจากการเรียนมาช่วยดำเนินการค้ากับมารดาเนื่องจากบิดาถึงแก่กรรมด้วยโรคลมปัจจุบัน จากนั้นได้อุปสมบทก่อนเข้าพรรษาเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๖๕ ได้รับฉายา “อินฺทปญฺโญ” ครั้นแล้วในปี ๒๔๗๑ สอบได้นักธรรมเอก

ขณะที่พุทธทาสภิกขุ มีอายุ ๒๖ ปี ได้กล่าวคำปฏิญาณว่า “ข้าพเจ้าขอมอบชีวิตและร่างกายนี้แด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงชื่อว่าพุทธทาส” แสดงว่าท่านต้องมองเห็นว่าไม่มีอะไรจะประเสริฐเหนือกว่า “ธรรม” ของพระพุทธเจ้าอีกแล้ว

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้เป็นครูสอนนักธรรม ที่โรงเรียนนักธรรม วัดพระบรมธาตุไชยา (นายยีเกี่ย “ธรรมทาส” น้องชายเริ่มตั้ง โรงธรรมทาน ขึ้นต้นได้เปิดหีบหนังสือ

° ศึกษาประวัติพุทธทาสภิกขุเพิ่มเติมได้ที่ www.buddhadasa.org

ธรรมะให้คนยืมอ่านที่ร้านไชยาพานิช) จากนั้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เรียนบาลีที่วัดปทุมคงคา กรุงเทพฯ เขียนบทความชิ้นแรกชื่อ “ประโยชน์แห่งทาน” พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุปัชฌาย์ ปลายปีสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ครั้งถึงปี ๒๔๗๕ เดินทางกลับพุมเรียง เข้าอยู่วัดร้างตระพังจิก อันเป็นจุดเริ่มต้นสวนโมกขพลารามเมื่อ ๑๒ พฤษภาคม และต่อมาในปีเดียวกันของเดือนกรกฎาคม คณะธรรมทานตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการจะลักษณะ

พุทธทาสภิกขุ มีปณิธานในการทำงาน เพื่อให้ชาวโลกได้พบกับสันติสุข และโลกมีสันติภาพ ไว้ ๓ ข้อคือ ^๒

๑. พยายามช่วยให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา
๒. พยายามดึงคนออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม
๓. พยายามทำความเข้าใจอันดีในระหว่างศาสนา

เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ พุทธทาสภิกขุได้ดำเนินการ และริเริ่มกิจกรรมหลายอย่างที่ออกจะแหวกแนวและแตกต่างจากพระภิกษุรูปอื่นในสมัยนั้น กล่าวคือได้ดำเนินการดังนี้

๑. จัดตั้งคณะธรรมทานขึ้น โดยร่วมกับคุณครูธรรมทาสพานิช น้องชายซึ่งลาออกจากนักเรียนแพทย์ปีที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ประสงค์จะส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรม

๒. ในปี ๒๔๗๕ นั้นเองได้จัดตั้งสำนักศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติธรรมขึ้นที่วัดตระพังจิต ซึ่งเป็นวัดร้าง ต.พุมเรียง อ.ไชยา ให้ชื่อว่า “สวนโมกขธรรมพลาราม” สวนป่าเพื่อเป็นกำลังแห่งความหลุดพ้นจากทุกข์ หรือจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา แล้วท่านก็เก็บตัวอยู่รูปเดียวไม่รับกิจนิมนต์ เลยถูกหาว่าเป็น “พระบ้า”

๓. ในระยะใกล้เคียงกันนั้น ได้จัดตั้งโรงเรียนพุทธนิคมขึ้น เพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชน ผู้ที่จะสอบผ่านได้จะต้องมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาดีและประพฤติดีควบคู่กันไป

^๒ วิโรจน์ ศิริธัมม. “บทส่งท้าย” ใน ประวัติชีวิต การงาน หลักธรรม พุทธทาสภิกขุ. (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๗ – ๒๕๘.

๔. ออกหนังสือพิมพ์พระพุทธศาสนา รายตรีมาศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ และออกเรื่อยมาจนทุกวันนี้ นับเป็นหนังสือพิมพ์ทางธรรม ที่มีอายุยืนยาวที่สุดของประเทศไทย

๕. เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ย้ายจากสวนโมกข์ฯ เก้าที่พุ่มเรียงมาอยู่สวนโมกข์ฯ ใหม่ที่ ตำบลเลม็ด เนื้อที่ ๓๑๗ ไร่ โดยโยมมารดาของท่านจัดซื้อ ท่านริเริ่มจัดสร้าง “โบสถ์ธรรมชาติ” ขึ้นบนยอดเขาพุทธทอง ปรับปรุงพื้น เรียงอิฐ และหิน เกือบด้วยทราย มีต้นไม้เป็นเสาโบสถ์ มีใบไม้เป็นหลังคาโบสถ์ และช่องฟ้าใบระกา มีต้นไม้รอบนอกเป็นเขตชั้นธสีมา ใช้ได้สารพัดประโยชน์ คงจะมีไม่กี่แห่งในประเทศไทย และตอนหลังนี้มีอีกแห่งที่วัดป่าจิตตวิเวก (จิตเธิร์ส) ประเทศอังกฤษ สำหรับโลกยุควัตถุนิยมกำลังครองโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ พุทธทาสภิกขุ ชื่อว่าเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้สร้างผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้มาก มีผลงานการเขียนหนังสือไว้เป็นจำนวนหลายร้อยเรื่อง” เช่น พุทธประวัติจากพระโอบอฐ์ อิทัปปัจจยดา สันทัสเสตัพพธรรม ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑ พุทธกิจริยธรรม ขุมทรัพย์จากพระโอบอฐ์ โอบาเรตัพพธรรม พุทธจริยา ตูลาการิกธรรม เล่ม ๑ มหิดลธรรม บรมธรรม ภาคต้น บรมธรรม ภาคปลาย อานาปานสติภาวนา ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑ สุนฺญตาปริทรรศน์ เล่ม ๑ ค่ายธรรมบุตร ฌราวาสธรรม ปรมัตถสภาวะธรรม ปฏิปทาปริทรรศน์ ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒ สุนฺญตาปริทรรศน์ เล่ม ๒ เตกัจจนกธรรม โมกขธรรมประยุกต์ ศาตทกาลิกเทศนา ศิลธรรมกับมนุษยโลก อริยศีลธรรม การกลับมาแห่งศีลธรรม ธรรมสังฆสงเคราะห์ ปฏิจจสมุปปาตจากพระโอบอฐ์ ธรรมะกับการเมือง การเมืองคือธรรมะ ฆัมมิกสังคมนิยม เยาวชนกับศีลธรรม เมื่อธรรมครองโลก ไกวัลยธรรม อาสาพหุชาเทศนามาฆบุชาเทศนา พระพุทธคุณบรรยาย กลุ่มมนุษย แก่นพุทธศาสน์ เป็นต้น เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๖ เวลา ๑๑.๒๐ นาฬิกา พุทธทาสภิกขุได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ ณ สวนโมกขพลาราม รวมสิริอายุได้ ๘๖ ปี

^๓ รายละเอียดของหนังสือมีมาก เช่น ประเภทของหนังสือทางวิชาการ ดูได้ที่ พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจจสมุปปาตจากพระโอบอฐ์. จัดพิมพ์โดยคณะธรรมทานไชยา. (กรุงเทพมหานคร ; การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕), หน้า ๕๔๔ - ๕๔๕.

นิยามความคิดทางการเมือง (Definition of Political Thought)

โดยทั่วไปแล้ว คำว่า ความคิดทางการเมือง เป็นภาษาไทยส่วนๆที่มีคนไทยเรา สามารถเข้าใจความหมายของถ้อยคำนี้ได้โดยไม่ยากนัก แต่กระนั้นในแวดวงวิชาการก็ได้นิยามความหมายของคำนี้ไว้หลายท่านด้วยกัน ตัวอย่างเช่น จรูญ สุภาพ ศาสตราจารย์ทางด้านรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้ว่า “ความคิดทางการเมือง (Political Thought) หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องการเมืองอย่างกว้าง ๆ ความคิดทางการเมืองที่มีความหมายตามนัยแห่งภาษาอังกฤษเป็นเสมือนยาหม้อใหญ่ที่รวมหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้น ความคิดทางการเมือง จึงมีแนวโน้มหนักไปทางการพรรณนา (Descriptive) และเน้นหนักไปในเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือเรียงลำดับว่า ใครคิดอย่างไร เมื่อใด ประวัติไม่ค่อยมีการแยกหัวข้อวิเคราะห์”^๔

ในขณะที่สองนักคิดทางการเมืองของไทยร่วมสมัย สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวถึง ความคิดทางการเมืองว่า “ความคิดทางการเมืองมักถูกกำหนดโดยสภาพการณ์ของสังคม รากฐานของความคิดทางการเมืองมักเกิดจากการที่นักคิดได้รับประโยชน์โดยตรง หรือจากการสังเกตสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในสังคม จากการสังเกตและวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ในสังคม

ความคิดทางการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ตัดขาดจากสังคม แม้จินตนาการของนักคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์ หรือสังคมอุดมคติดังที่เรียกกันว่า Utopian นั้น ก็เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นปฏิกิริยาจากสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ความคิดทางการเมืองจึงได้รับอิทธิพลจากสภาพอยู่เสมอ เนื่องจากนักคิดทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความรู้สึกนึกคิดที่ก่อให้เกิดจินตนาการของเขาเป็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์และการสังเกตการณ์ความเป็นไปของสังคมนั่นเอง”^๕

นักคิดของโลกตะวันตก เช่น Strauss ได้ให้นิยามเรื่องเดียวกันนี้ไว้ว่า “ความคิดทางการเมือง ได้แก่ การสะท้อนหรือการสนับสนุนความคิดเห็นทางการเมือง มิใช่การแสวงหาความรู้อันเป็นสากล”^๖

^๔ จรูญ สุภาพ, *หลักรัฐศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^๕ สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ความคิดทางการเมืองไทย*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

^๖ Leo Strauss, *What is Political Philosophy*. (Illinois : The Free Press 1959), P.11.

ในขณะที่เดียวกัน Bernard Crick อธิบายเรื่องของความคิดทางการเมืองว่า “ความคิดทางการเมืองให้ความสนใจในเรื่องการวินิจฉัยเชิงคุณค่า (Value Judgment) เช่น อะไรคืออุดมการณ์ของรัฐ คุณธรรมของผู้ปกครองคืออะไร ระบบการปกครองแบบใดดีที่สุด เป็นต้น ทั้งนี้ความคิดทางการเมืองนี้จำเป็นจะต้องเกี่ยวพันอยู่กับการถกเถียงในเรื่องสิ่งที่ควรจะเป็น (What ought to be) อีกด้วย” ^๓

ดังนั้น การศึกษานิยามและความหมายของความคิดทางการเมืองเป็นกรอบเบื้องต้นนี้ ก็ทำให้เราได้ทราบถึงความชัดเจนแล้วว่า ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ เป็นการสะท้อนความคิดเห็นทางการเมืองที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญ และส่วนที่เป็นประโยชน์และสำคัญยิ่งก็คือ ความคิดทางการเมืองตามนัยของพุทธทาสภิกขุ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อจรรโลงโลกให้เกิดสันติสุข ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงในหัวข้ออื่นต่อไป

ความหมายของการเมือง (Meaning of Politics)

สำหรับคำว่า การเมือง แม้จะมีรายละเอียดในการอธิบายถ้อยคำนี้อย่างกว้างขวาง แต่พุทธทาสภิกขุ ได้สรุปความหมายของคำนี้โดยสั้น ๆ ว่า “การเมืองเป็นการช่วยกันแก้ปัญหาของบ้านเมืองหรือของสังคมทั้งหมดหรือของโลกก็ได้” ^๔

ปัญหาของบ้านเมืองหรือปัญหาของสังคมที่การเมืองจะต้องเข้าไปช่วยแก้ไขนั้น พุทธทาสภิกขุชี้ให้เห็นมีอยู่ ๒ ระดับ ได้แก่ ^๕

๑. ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากคนอยู่กันมาก ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกที เป็นปัญหาอย่างเดียวกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะในระดับเล็ก ระดับกลาง หรือระดับใหญ่ ที่มีปัญหาเกิดจากการที่สัมพันธ์ติดต่อกันมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการให้อะไรหลาย ๆ อย่างมันถูกต้อง จึงจะอยู่กันได้ดีโดยผาสุก และเมื่อมีคนมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็มากขึ้น ก็ต้องจัดการมากขึ้นไปอีก

^๓ Bernard Crick. **Political Theory and Practice.** (London : Allen Lane The Penguin Press, 1971), P.4.

^๔ พุทธทาสภิกขุ. **การเมืองคือธรรมะ.** (กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๔

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

๒. ปัญหาระดับบ้านเมืองในประเทศที่ขยายวงกว้างออกไปเป็นการเมืองโลก เพราะโลกมันเล็กเข้า แคมเข้า ทำให้มองเห็นว่า ทั้งโลกนี้จะมีที่ประเทศก็ตาม มันผูกพันเกี่ยวเนื่องกัน ปัญหาที่มากขึ้น นับเป็นปัญหาของโลก การโลก หรือ ปัญหาการเมืองของโลก นั่นเอง

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุ ยังได้ให้ความหมายของคำว่าการเมือง ออกเป็น ๒ นัยด้วยกันได้แก่^{๑๑}

๑. ความหมายของการเมือง ตามตัวหนังสือ โดยพุทธทาสภิกขุเห็นว่า คำว่า การเมือง ตามที่แปลมาจากคำว่า Political นั้น ดูตามหนังสือแล้วไม่ค่อยจะกินความในภาษาไทย ดังนั้น ท่านจึงได้บัญญัติความหมายคำนี้ว่า **“การเมืองคือการจัดการความเป็นอยู่ของคนมาก ๆ ให้มันหมดปัญหา”**

๒. ความหมายของการเมือง ตามธรรมชาติ โดยพุทธทาสภิกขุได้นิยามในความหมายนี้ไว้ว่า การเมืองตามธรรมชาติ คือ ตามที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติในธรรมชาติ นั่นเอง ซึ่งท่านได้ให้อธิบายเพิ่มเติมว่า ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติในธรรมชาติ ก็มีเจตนารมณ์ (Spirit) ของคำว่าการเมือง อยู่ในนั้น คำว่า ธรรมชาติ ในที่นี้หมายรวมเอาสิ่งที่มีความรู้สึกลับ นับตั้งแต่ พืชพันธุ์เล็ก ๆ ถึงต้นไม้ ถึงสัตว์ แล้วก็คนป่าครึ่งคน ครึ่งสัตว์ แล้วก็ก็เป็นคนที่วิวัฒนาการมาตามลำดับ กว่าจะมาถึงคนในยุคปัจจุบัน เราเรียกว่า สิ่งนั้นเป็นไปตามธรรมชาติในหมู่สิ่งหรือสัตว์ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาตินี้

มันมีลักษณะท่าทางลีลาอะไรของการเมืองอย่างไร สิ่งนี้ควรจะมองดูว่า มันมีการต่อสู้และการปรับปรุงตัวมันเองอย่างไร เพราะถ้าเราดูให้ดีแล้ว เราจะมองเห็นว่า กิริยาแห่งการต่อสู้ และปรับปรุงนั่นแหละ คือ กิริยาแห่งการเมือง

ความสำคัญของการเมืองตามแนวพุทธพจน์

พุทธทาสภิกขุ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเมืองด้วยการสรุปเหตุผลที่ต้องสนใจการเมืองอย่างน่าสนใจยิ่งว่า

๑. เรื่องมนุษย์ เป็นเรื่องที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราก็เป็นมนุษย์

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคือธรรมะ, อ้างแล้ว, หน้า ๕๖-๕๘.

๒. เรื่องของโลก เป็นเรื่องที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราก็เป็นคนหนึ่งในโลก

๓. เรื่องของประเทศ เป็นเรื่องที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งของประเทศ

๔. เรื่องของสังคม เป็นเรื่องที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราก็เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม

๕. แม้แต่หมู่บ้านนี้ เป็นเรื่องที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเราก็เป็นคนหนึ่งในหมู่บ้านนี้ แม้กระทั่งในวัด ในเรื่องของแต่ละท่าน แต่ละคนนั้น ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ที่จะไม่รู้ ไม่รับผิดชอบ

สำหรับผู้ที่ เป็นพุทธบริษัท พุทธทาสภิกขุ มองเห็นว่า ก็ต้องมีน้ำใจอย่างกับพุทธบริษัทที่รู้จักรับผิดชอบ กล่าวคือ ต้องรู้จักกตัญญูต่อกเวที่ต่อสิ่งที่มีประโยชน์แก่เรา หรือว่าเราได้อาศัยมาก่อนแล้ว ถ้าพูดอย่างพุทธบริษัทก็ต้องพูดได้ว่า โลกนี้มีประโยชน์แก่เรา เพราะว่าเราได้เกิดมาในโลกนี้ ต้องกตัญญูต่อมัน ต้องช่วยให้มันดีขึ้น อย่างนี้เป็นต้น นี่จึงเป็นบทสรุปว่า พุทธบริษัทมีเหตุผลอย่างกว้าง ๆ ทำนองนี้ ที่ทำให้ต้องสนใจสิ่ง ที่เรียกว่า การเมือง °°

อย่างไรก็ตาม เรื่องของการให้ความสำคัญและสนใจการเมืองนั้น ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ต้องพิจารณาการเมือง โดยอาศัยหลักพุทธภาษิตเป็นสำคัญ โดยพุทธทาสภิกขุชี้ว่า “เราเป็นพุทธบริษัทจึงอิงอาศัยในพุทธภาษิตเป็นหลักอยู่เสมอ” ทั้งนี้ พุทธภาษิตที่พุทธทาสภิกขุยกมากล่าวถึงความสำคัญที่ต้องสนใจการเมืองนั้นมี ๔ ที่มาด้วยกัน ประกอบด้วย °๒

๑. พุทธภาษิตที่เกี่ยวกับพระองค์เอง มีอยู่มากมายหลายแห่ง ดังเช่นที่ปรากฏว่า “ตถาคตเกิดขึ้นในโลก เพิ่มประโยชน์เพิ่มความสุขของมหาชน” ใจความย่ออย่างนี้ สรุปมาแต่ใจความได้ว่า “ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้ เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์”

พุทธภาษิตนี้ชี้ให้เห็นว่า ทั้งเทวดาและมนุษย์ยังมีปัญหาอยู่ ยังต้องการธรรมะอยู่ เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทจึงสนใจทั้งต่อเทวดาและมนุษย์ในฐานะที่จะร่วมกันแก้ปัญหา

°° พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคือธรรมะ, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

°๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๑๑.

๒. มีพุทธภาษิตอีกหมวดหนึ่ง ซึ่งลระดับลงมาว่า บุรุษอาชาไนย เกิดขึ้นมาในโลกเพื่อประโยชน์แก่มหาชน หมายความว่า ไม่ใช่เพื่อตัวเองแต่เพื่อมหาชน บุรุษอาชาไนยนี้ มิได้หมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ใครก็ได้ถ้าเป็นผู้มีสติปัญญา ระดับสูงสุดก็เรียกว่า อาชาไนย เขาเกิดมาเพื่อประโยชน์แก่มหาชน แล้วเรื่องก็ต้องเป็นไปในเรื่องของสังคม ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคม และก็ไม่พ้นไปจากเรื่องการเมือง แต่ต้องเป็นการเมืองที่บริสุทธิ์ หรือประกอบอยู่ด้วยธรรมะ คือเป็นการเมืองที่แท้จริง ไม่ใช่การเมืองที่เพิ่งมาเปลี่ยนรูปคคโคง อุบายสำหรับคคโคง เอาเปรียบผู้อื่น

๓. พุทธภาษิตที่ตรัสถึงประโยชน์ : อุตตตถิ หิ สมฺปสฺสฺมาเนน อลเมว อปฺปมาเทน สมฺปเทติ ฯ เป ฯ เมื่อเห็นประโยชน์ตนก็ทำประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเป็นประโยชน์ผู้อื่นก็ทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือทั้งตนและผู้อื่น ก็พึงทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท นี่คือให้หนักถึงผู้อื่นด้วยเสมอไป คือหนักถึงทุกคน นั่นก็คือเรื่องของปัญหาทางการเมือง คือปัญหาาร่วมกันของสังคมนั่นเอง จะต้องช่วยกันปลดปล่อย

๔. มีข้อความที่เป็นพุทธพจน์ว่า ธรรมะนี้ตรัสเพื่อให้ช่วยกันรักษาเอาไว้ เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่กุล ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ เช่นเรื่อง โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ก็เพื่อประโยชน์ว่า จะช่วยกันรักษาไว้ให้ตั้งอยู่เป็นหลักพระศาสนา ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง หรือเพื่อตัวผู้ปฏิบัติธรรมคนนั้นคนเดียว เรื่องนี้ตรัสสอนไว้เพื่อจะได้ถือเป็นหลักอันมั่นคงว่า ธรรมะหรือพระศาสนา นี้ ไม่ใช่เพื่อตัวใครตัวมัน พระพุทธองค์ทรงประสงค์ไว้ว่า ให้รักษากันไว้อย่างมั่นคง เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์

พุทธทาสภิกขุย้ำว่า เทวดาหากไม่ต้องมีเหงื่อ พวกมนุษย์ก็ต้องอาบเหงื่อ จะไถ่กันเท่าไรก็ตาม มันก็ยังคงต้องการธรรมะอยู่นั่นเอง

การเมืองกับธรรมะ (Politics and Dhamma)

พุทธทาสภิกขุได้ย้ำให้เห็นถึงทุกคนควรต้องสนใจ “การเมืองบริสุทธิ์ ที่ประกอบด้วยธรรมะ” เพราะการเมืองเช่นว่านี้จะช่วยทำให้

๑. บ้านเมืองหรือโลกหมดปัญหา

๒. ไม่ใช่เครื่องมือสำหรับปล้นเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นประโยชน์ของตนหรือของพวกเขา

ส่วนการเมืองที่แท้จริงนั้น จึงต้องประกอบไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ หรือ พระธรรม ซึ่งคำว่า ธรรมะ ในที่นี้ พุทธทาสภิกขุให้พิจารณาความหมายใน ๔ สถานะด้วยกันได้แก่^{๑๓}

๑. **ธรรมชาติ**ก็เรียกว่า ธรรม คือปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งหลาย จะเป็นรูปหรือเป็นนามก็ได้ เป็นเหตุเป็นผลก็ได้ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ นี้เรียกว่าตัวธรรมชาติ หรือเรียกว่าธรรมในฐานะเป็นตัวธรรมชาติ

๒. **กฎของธรรมชาติ** ในทางการเมืองได้แก่ ระเบียบปฏิบัติในการที่จะทำให้คนอยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข

๓. **หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ** คือการปฏิบัติไปตามกฎของธรรมชาติโดยหน้าที่ทางการเมืองนั้นก็คือ สิ่งที่ต้องช่วยกันกระทำให้คนจำนวนมากอยู่กันเป็นผาสุก

๔. **ผลที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ** โดยหน้าที่ที่เราได้ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ ผลมันก็เกิดขึ้นมาจากหน้าที่นั้น มันก็ยังคงตรงตามกฎของธรรมชาติอยู่นั่นเอง ดังนั้น การเมืองบริสุทธิ์ จะแก้ไขให้ผลของการกระทำดีออกมาเป็นความชั่ว ให้ผลของการกระทำชั่ว ออกมาเป็นความดี อย่างนี้ไม่มีใครแก้ไขได้

นอกจากความหมายของธรรมะที่เกี่ยวกับการเมืองใน ๔ ความหมายที่กล่าวแล้ว พุทธทาสภิกขุยังได้ให้พิจารณาเพิ่มเติมธรรมะในทางการเมืองในความหมายอย่างอื่นไว้ด้วย ดังเช่น^{๑๔}

ธรรมในชื่ออื่น ที่เรียกว่า **ศีลธรรม** อันได้แก่ สิ่งใดที่อาจจะทำให้ปราณีได้ สิ่งนั้นย่อมเกี่ยวกันสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม คือการกระทำเพื่อให้เกิดความความปราณี

ศีลธรรมของบุคคลแต่ละบุคคล ก็เนื่องกับการเมือง, ของสังคมก็เนื่องกับการเมือง ของคนทั้งโลก ของโลกทั้งโลก ก็เนื่องกับการเมือง เพราะการเมืองก็ต้องการทำให้เกิดความสงบ แล้วศีลธรรมก็คือตัวการที่ทำให้ความสงบนั่นเอง

๑. โดยนัยนี้ จึงสรุปได้ว่า คนแต่ละคนมีศีลธรรมดี การเมืองโลกจะหมดปัญหา กล่าวคือ เรามีพลเมืองดี มีพ่อค้าดี มีชาวนาดี มีสภาผู้แทนดี มีรัฐบาลดี มีนัก

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคือธรรมะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕ - ๓๐.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ. การเมืองคือธรรมะ, อ้างแล้ว, หน้า ๓๑ - ๕๕.

เศรษฐศาสตร์ดี มีการทหารดี มีอะไรดีก็เพราะว่าทุกคนมีศีลธรรมดี การเมืองของโลกมันก็หมดปัญหาไปด้วย

๒. ธรรมในชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณี และ วัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียม ประเพณี ก็มุ่งหมายถึงสิ่งที้นำมาประพุดกันอยู่ จนเคยชินเป็นนิสัยของบุคคลหรือหมู่คณะ จนกระทั่งซึมลึกอยู่ในสายเลือด เมื่อขนบธรรมเนียม ประเพณียังถูกต้องคืออยู่ มันก็มีแต่ส่วนดี ไม่มีส่วนเสีย ไม่มีมิงมาย

อีกทั้ง เมื่อคนเรามีวัฒนธรรมดี บ้านเมืองนี้ก็เต็มไปด้วยความถูกต้อง ดังนั้น การเมืองมันก็ดี การเมืองระดับโลกมันก็ดี ถ้าคนในโลกแต่ละคนมีวัฒนธรรมดี

๓. ธรรมในชื่อการปกครอง เศรษฐกิจ สงคราม

การปกครองนี้คล้ายกับการเมือง คือจัดหรือทำให้มีสันติสุข การปกครองก็ยังมีศีลธรรมอยู่นั้นแหละ เพราะเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำคือจะต้องปกครอง ถ้ามีการปกครองดี ก็มีศีลธรรมดี

การเศรษฐกิจ ก็คือการทำให้ประชาชนอยู่เป็นสุข โดยมีรายได้ คือใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ได้ให้มากที่สุด ก็ในเมื่อทุกคนมีพร้อมในสิ่งเหล่านี้แล้ว ไม่เอาไรด์เอาเปรียบกัน ไม่คดโกงกัน ทุกคนก็จะมีความสุข ก็หมายความว่า ศีลธรรมได้เกิดขึ้นแล้ว

การสงครามเป็นศีลธรรมได้อย่างไร ถ้าทำสงคราม กำจัดข้าศึกของธรรมะ ให้ธรรมะคงเหลืออยู่ อย่าให้ธรรมมาครองโลก อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเป็นศีลธรรม เพราะมันเป็นการจัดเพื่อให้ความถูกต้อง หรือมีความปรกติ ดังนั้น สงครามก็คือศีลธรรม ถ้าเขากระทำอย่างถูกต้อง

๔. ธรรมในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ ในแง่ของศีลธรรม หรือในแง่ของธรรมะที่ถูกต้องนั้น ความศักดิ์สิทธิ์นั้นก็คือ ความถูกต้องและความเป็นจริง แล้วมีอำนาจเหนือสิ่งอื่นใด มันเป็นเรื่องของปัญญา ไม่ใช่เรื่องมมาย

สำหรับอำนาจที่ทำให้สำเร็จทางธรรมะแล้ว ผู้ที่ปฏิบัติตามธรรมะ ย่อมจะมีผลสำเร็จ ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ความสำเร็จที่จะมาจากอำนาจเช่นว่านี้ กับอำนาจที่ทำให้เกิดความสำเร็จ มันก็พอจะแทนกันได้

๕. ธรรมในฐานะสิ่งสร้างนักการเมืองโพธิสัตว์

โดยเจตนารมณ์หรือความหมายของคำว่า โพธิสัตว์ นั้น ไม่มีตัวเองและหายใจเป็นผู้อื่น ดังนั้น นักการเมืองโพธิสัตว์ คือนักการเมืองที่หายใจเป็นประโยชน์ของผู้อื่น

การเป็นนักการเมืองที่ดี ก็สำเร็จประโยชน์ตามความหมายของคำว่า การเมือง จึงดูได้ที่ตัวธรรมะ ถ้าประชาชนดี มีธรรมะ ก็เลือกคนที่มีธรรมะเข้าไป ธรรมะที่มีอยู่ในใคร มันก็มีดีที่คนนั้น ดังนั้น ธรรมะสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ จึงสร้างนักการเมืองที่ดีและนักการเมืองโพธิสัตว์ได้

อย่างไรก็ตาม นอกจากความหมายของธรรมะในทางการเมืองที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แล้ว พุทธทาสภิกขุยังได้ให้พิจารณาธรรมะในความหมายสูงสุดอีกด้วย ซึ่งเป็นธรรมะที่เป็นโลกุตตรธรรม นั่นเอง

เมื่อพูดอย่างบุคคลาธิษฐาน ธรรมะในฐานะที่เอามาพูดอย่างบุคคล เรียกว่า พระเจ้า ที่มีความหมายเป็นบุคคล ซึ่งทางธรรมะนั้น ไม่อาจเป็นบุคคลได้ แต่เราไม่มีคำไหนที่จะทำให้ความหมายที่ดีเท่ากับคำว่า พระเจ้า

ในทางพระพุทธศาสนา พระเจ้าคือพระธรรม ในนามว่า **อิทัปปัจจยตา**^{๑๔} คือ สิ่งที่เป็นกฎที่บันดาลให้เกิดการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ฉะนั้นจึงเป็นพระเจ้า ในความหมายกลาง ๆ คือ บุคคลก็ได้ ไม่ใช่บุคคลก็ได้ แต่ถ้าสิ่งนั้นมันทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แล้วเรียกว่า พระเจ้าได้

พระเจ้าแบบเช่นว่านี้ เกี่ยวข้องกับการเมือง ก็คือ หากว่านักการเมืองเป็นผู้รับใช้พระเจ้า มาในรูปแบบที่เรียกว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ ควบคุมและทำลาย เมื่อนักการเมืองทั้งหลายรู้จักพระเจ้าอย่างถูกต้อง และแท้จริง ก็จะมีผลเกิดขึ้นคั้งที่ว่านี้ หรือว่านักการเมืองทั้งหลายรู้จักพระเจ้าอิทัปปัจจยตาก็ได้เหมือนกัน แล้วผลที่จะเกิดขึ้นมาในรูปแบบที่เป็นไปเพื่อสันติภาพโดยส่วนเดียว

การเมืองระบบธรรมะ (Dhammic Politics)

พุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายให้แง่คิดในเชิงท้าทายให้มาคิดว่า ถ้ามีธรรมะก็ไม่ต้องมีระบบการเมือง ซึ่งก็เจาะจงจุดมุ่งหมายให้เห็นว่า ถ้าเรามีระบบของธรรมะตามหลักของพระศาสนา โลกนี้ก็จะหมดปัญหาและมีความสุข ไม่ต้องมีระบบการเมือง ไม่ต้องมีนักการเมืองที่กวน โลกนี้ให้ยุ่ง หรืออีกทางหนึ่งก็มองดูในแง่ที่ว่า ธรรมะนั้นเป็นระบบการเมืองของพระเจ้าอยู่แล้ว ถ้ามีธรรมะแล้วก็ไม่ต้องมีระบบการเมืองที่สกปรกและหลอกลวงอย่างที่กำลังเป็นอยู่นี้

^{๑๔} ดูรายละเอียดเรื่องนี้ได้ที่ พุทธทาสภิกขุ. **อิทัปปัจจยตา**. (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕).

ประเด็นที่เป็นปัญหาใหญ่ที่พุทธทาสภิกขุ ตั้งเป็นประเด็นสำคัญว่า ทำอย่างไร โลกสมัยนี้ จึงจะมีหรือจึงจะยอมรับการเมืองในระบบธรรมะ และต่อคำถามที่ว่า ทำไม โลกนี้จึงไม่ยอมรับระบบการเมืองที่เป็นธรรมะ โดยพุทธทาสภิกขุได้ตั้งเป็นข้อคำถามไว้ ถึง ๒๐ คำถามด้วยกัน ซึ่งผู้เขียนขอสรุปนำมาลงไว้ที่นี่ประกอบด้วย^{๑๖}

ปัญหาข้อที่ ๑ คนไม่ยอมรับ หรือไม่เข้าใจว่า การเมืองคือธรรมะในฐานะที่เป็น ศีลธรรม หรือจริยธรรม

ปัญหาข้อที่ ๒ คนทั่วไปก็เห็นว่า การเมือง กับ ธรรมะ เข้ากันไม่ได้ อันเนื่องมาจากไม่เข้าใจข้อแรกที่ว่า การเมืองคืออะไร ธรรมะคืออะไร

ปัญหาข้อที่ ๓ คนในโลกนี้ ต้องการประโยชน์ของตนก่อนแต่ที่จะต้องการ สันติภาพหรือสันติสุขของโลก

ปัญหาข้อที่ ๔ คนต้องการความสุขทางวัตถุธรรม คือคนเขาถือเสียว่า ถ้าสมบูรณ์ ทางวัตถุธรรมแล้ว ก็มีความสุขถึงที่สุด จนกระทั่งว่าปัญหาทางการเมืองก็หมดสิ้นไป

ปัญหาข้อที่ ๕ เมื่อมองคุณักการเมืองชั้นสูงสุด หรือยอดนักการเมืองในโลกนี้ ซึ่ง ก็มีอยู่เป็นพวก ๆ ไป แต่แล้วพวกเขาก็ดูเหมือนจะมีความเห็นหรือมีความรู้สึกตรงกันหมดว่า สิ่งที่เราเรียกว่าสันติภาพนั้น ก็คือโลกทั้งโลกอยู่ภายใต้อำนาจของเขา

ปัญหาข้อที่ ๖ นักการเมืองถือเป็นหลักเสียเลยว่า ประโยชน์ของตนหรือของประเทศตนก็ตาม เป็นอันเดียวกัน

ปัญหาข้อที่ ๗ สิ่งที่เราเรียกว่าการเมืองของนักการเมืองประเภทที่กล่าวมานี้ ซึ่งไม่ ประกอบไปด้วยธรรมะ แต่เป็นการเมืองที่กำลังมีอยู่ในโลก เต็มไปทั้งโลก ครอบงำโลกอยู่

ปัญหาข้อที่ ๘ ทำไมจึงเกิดนายทุนขึ้นมา แล้วมีอำนาจมากที่สุดในโลก และทำไมนายทุนจึงอาละวาดเช่นนั้น

ปัญหาข้อที่ ๙ เกิดโรคคอร์รัปชัน โรคไม่ซื่อตรง เพราะว่าต่างต้องการเงิน บุษชาเงิน ไม่เห็นอะไรดีกว่าเงิน โรคนี้จึงตั้งกันขึ้นมาเป็นล่ำเป็นสัน แล้วก็เจริญเติบโตสูงสุด

ปัญหาข้อที่ ๑๐ การคุมพวกเข้าเพื่อครองเมือง นักการเมืองทั้งหลายในโลกนี้ทุก ประเทศ แบ่งเป็นพวก ๆ แบ่งเป็นพรรค ๆ แล้วต่อสู้กันอย่างดุร้ายยิ่งกว่าสัตว์ป่า เพื่อให้ พรรคใดพรรคหนึ่งชนะ แล้วก็ครองเมือง แล้วก็ผลักดันครองเมือง เดียวก็ว่าไป เดียวก็ เข้ามา

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะกับการเมือง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๗-๒๕๒.

ปัญหาข้อที่ ๑๑ ในปัจจุบัน เขาก็ถือกันว่า การที่เราสามารถใช้อำนาจนั้น ๆ ได้นั้นแหละ คือ ธรรม

ปัญหาข้อที่ ๑๒ การศึกษาตกเป็นทาสของการแสวงหาประโยชน์ หรืออำนาจทางเนื้อหนังที่มีอำนาจนั้นไปเสีย

ปัญหาข้อที่ ๑๓ ไม่มีใครไม่เชื่อถือ ไม่มีใครไม่ยอมรับว่าเราเกิดมาเพื่อรับใช้พระเจ้า คือรับใช้เพื่อมนุษย์ทุกคน

ปัญหาข้อที่ ๑๔ เมื่อเราถือกันเสียอย่างนี้ว่า เราไม่ได้เกิดมาเพื่อรับใช้ธรรม จิตใจมันก็เปลี่ยน

ปัญหาข้อที่ ๑๕ เมื่อแยกเอาตัวคนออกมาเสียจากธรรมะ ก็มามีตัวคนอย่างโลก ๆ อย่างชาวบ้าน อย่างกิเลส

ปัญหาข้อที่ ๑๖ ความต้องการทางการเมืองอยู่เหนือกฎหมายเหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น

ปัญหาข้อที่ ๑๗ สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง การเมืองของคนในยุคนี้ในลักษณะเช่นนี้นั้น มันก็คือ สิ่งที่อยู่ใต้ฝ่าเท้าของกิเลสรวมกันของทุกคน ที่บูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ

ปัญหาข้อที่ ๑๘ เดิมนี่การเมืองของประเทศเล็ก ๆ มันกลายเป็นว่าสุนัขรับใช้ของประเทศมหาอำนาจไปเสียแล้ว

ปัญหาข้อที่ ๑๙ ที่คนเขาพูดว่า ระบบประชาธิปไตย เป็นระบบที่ดีที่สุด หรือประกอบด้วยธรรมะที่สุดนี้ เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา โดยความกำกวมของคำ ของภาษาที่ใช้ เช่น คำว่า ประชาธิปไตยนี้ หมายถึงว่า มีประชาชนเป็นใหญ่ หรือเป็นผู้ใช้อำนาจ แต่แล้วก็มีปัญหาอยู่ที่ว่า ใช้อำนาจนั้นมันถูกธรรมะ หรือไม่ถูกธรรมะ ถ้าคนแต่ละคนไม่มีธรรมะก็ใช้อำนาจที่เป็นอธรรมะ ก็คงถึงความวินาศกันตรงนี้เอง ก็เพราะประชาธิปไตยที่ว่ามันนี้แหละ และ

ปัญหาข้อที่ ๒๐ ที่เป็นปัญหาข้อสุดท้ายมีว่า โลกนี้มีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยเมตตากรุณา ประชาธิปไตยที่นิยมประโยชน์ของแต่ละบุคคล นิยมอำนาจของแต่ละบุคคล ให้บุคคลต่อสู้แย่งชิงอำนาจและประโยชน์กันเอง

จากตัวอย่างของปัญหา ๒๐ ข้อที่พุทธทาสภิกขุได้ตั้งเป็นประเด็นสำคัญขึ้น ซึ่งทำให้มองเห็นว่า โลกมีปัญหาทางการเมืองอย่างไร จึงมีการเมืองแบบธรรมะไม่ได้ และ

เพื่อที่จะตอบปัญหา ด้วยการหาวิธีที่จะแก้ปัญหานั้น พุทธทาสภิกขุได้เสนอการแก้ปัญหานั้นด้วยวิธีการกระทำไปในลักษณะทางตรงข้ามกับปัญหาที่กล่าวมา โดยพุทธทาสภิกขุได้ให้ ๒๐ คำตอบที่สรุปได้ก็คือ^{๑๓}

๑. ให้ทุกคนยอมรับว่า การเมืองคือศีลธรรม หรือศีลธรรมคือการเมือง

๒. ธรรมะกับการเมือง ต้องอยู่ด้วยกัน จนกระทั่งเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน อย่าเห็นว่ามันเข้ากันไม่ได้ หรือเป็นข้าศึกแก่กัน

๓. ให้คนเป็นสัตว์บุรุษ เป็นสุภาพบุรุษ ต้องการประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นเบื้องหน้า แล้วตัวเองก็รวมอยู่ในจำนวนนั้น มันตรงตามอุดมคติของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา เขาจึงให้พระโพธิสัตว์นั้นสมาทานศีลว่า ถ้ายังมีคนทนอยู่ในกองทุกข์ แม้เพียงคนเดียว เราจักยังไม่ชวนชวายเป็นปรีนิพพาน แล้วอุดมคติของพระโพธิสัตว์นี้จะแก้ปัญหาวงการเมืองแห่งยุคปัจจุบันได้

๔. คนมันหลงไหลความสุขทางวัตถุ หรือเนื้อหนังเกินไป มันต้องพัฒนาจิตใจของเขาให้สูงไปกว่านั้น หรือจะรอให้ความผิดพลาดอันนี้ มันลงโทษเขาให้สาสมเสียก่อน แล้วเขาก็จะรู้สึกเอง แต่มันไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น มันควรจะช่วยกันทำความเข้าใจ โดยผู้เผยแพร่ธรรมะ หรือเผยแพร่ศาสนานั้นเอง

๕. นักการเมืองต้องไม่ถือว่า สันติภาพนั้น คือการที่โลกอยู่ในกำมือเรา ต้องสันติภาพไปตามหลักของศาสนา คือว่าเป็นอิสระ เมื่อชีวิตจิตใจมันเป็นอิสระด้วยกันทั้งหมด มันก็มีสันติภาพ นี่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

๖. ต้องถือว่าศาสนา หรือธรรมะ หรือพระเจ้านั้น ต้องอยู่เหนือประโยชน์ทางวัตถุของบุคคล หรือให้เปลี่ยนกลับกันเสียว่า บุญกุศล หรือธรรมะนั้นแหละ เป็นประโยชน์ของบุคคล พระเจ้านะ เป็นประโยชน์ของบุคคล ที่ควรจะได้

เดี๋ยวนี้เขาแยกประโยชน์ ออกไปเป็นเนื้อหนัง แล้วก็ถือว่า มันดีกว่า เหนือกว่าพระเจ้า เหนือกว่าธรรม นี่กลับกันเสียหน่อยว่า ธรรมะนั้นแหละคือประโยชน์แท้จริงที่ควรจะได้ ส่วนเรื่องเป็นอยู่ทางเนื้อหนัง ทางวัตถุนี้ เป็นอุปกรณ์ของชีวิตเปลือกนอกเนื้อใน ก็คือธรรมะ

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะกับการเมือง. อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๕-๒๕๘.

๗. ไม่ให้การเมืองเป็นไปตามอำนาจของกิเลสของคน ให้การเมืองมันเป็น ปฏิบัติของสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วก็ครอบงำความรู้สึกที่ผิด ๆ ของคน ให้ถือว่าอำนาจ สูงสุดนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ให้ปัจจัยแก่อำนาจทางวัตถุ

๘. อำนาจสูงสุด ต้องเป็นอำนาจของความถูกต้อง หรือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะนั้นเอง

๘. ถ้าถือกันอย่างนี้ โรคคอร์รัปชันมันก็มีไม่ได้ ไม่มีคอร์รัปชันในโลกนี้ เพราะ มันมีธรรมะอยู่

๑๐. เมื่อถือธรรมะกันแล้ว การคุมพวกเข้ามาครองเมืองเป็นคราว ๆ นี้ มันไม่เป็น แพ้ชนะไปได้ มันไม่มีใครนิยม มันมีแต่คนประณาม หรือติเตียนสาปแช่ง

๑๑. ธรรมะเป็นธรรมะ ธรรมะ คือความถูกต้อง คือความยุติธรรม ไม่ใช่อำนาจ เป็นธรรมะ แล้วโลกปัจจุบันนี้ก็อยู่ในสมัยที่มีธรรมะ ไม่ใช่สมัยหลงกลวง

๑๒. เมื่อ ไปถึงการศึกษาก็เป็นการศึกษา ที่ไม่เป็นการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนัง การศึกษาเป็นสิ่งรับใช้คน เพื่อให้คนมีชีวิตเพื่อเข้าถึงธรรมะ ถึงพระเจ้า ถึงนิพพานก็ได้ เดียวนี้เราก็มีการศึกษาของกูดปีศาจกันทั่วโลก ให้รับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง ส่งเสริมกิเลสโดยส่วนเดียว

๑๓. ในที่สุด คนก็จะยอมรับ เราเกิดมาเพื่อธรรมะ เกิดมาเพื่อความถูกต้อง เกิดมาเพื่อรับใช้ธรรมะ รับใช้ศาสนา รับใช้พระเป็นเจ้า

๑๔. แล้วในที่สุด ดวงจิตดวงวิญญาณของคนเรา มันก็มุ่งต่อธรรมะ หรือความถูกต้อง หรือความหลุดรอดจากกิเลส ไม่มาเป็นจิต ที่เป็นทาสของวัตถุ ไม่บูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ อีกต่อไป

๑๕. ศาสนาก็ไม่ถูกใช้ เพื่อประโยชน์ทางการเมืองสกปรก ศาสนาก็มาเป็นตัว การเมือง ที่สะอาด บริสุทธิ์ผุดผ่องเสียเอง ทุกคนรู้สึก ว่า ศาสนานี้จำเป็นกว่าสิ่งใดหมด และแก้ปัญหาของมนุษย์ทั้งโลกได้

๑๖. ความต้องการของนักการเมืองที่เต็มไปด้วยกิเลส นั้น ก็ไม่มีโอกาสที่จะมาอยู่เหนือกฎหมาย หรือเหนือเหตุผล นี่คำว่าการเมืองอยู่เหนือกฎหมาย เหนือเหตุผล มันก็ สูญสิ้นไปในตัวมันเอง

๑๗. ที่นี้การเมืองไม่อยู่ใต้อำนาจกิเลส ของคนที่บูชา กิน กาม เกียรติ อีกต่อไป การเมือง มันเป็นการเมืองของพระเจ้ากันเสียที ให้สมกับที่เรายอมรับว่า พระเจ้านั้นเป็น ยอดสุดของนักการเมือง

๑๘. ธรรมะเข้ามาแล้ว ประเทศเล็ก ๆ ก็ไม่ต้องเป็นสุนัขรับใช้ของประเทศมหาอำนาจ เพราะมันมีธรรมะ

๑๙. เพราะมัน มีวิญญานแห่งประชาธิปไตยโดยแท้จริง

๒๐. มีประชาธิปไตยที่ธรรมชาติกำหนดให้ว่าสัตว์ทั้งหลาย ต้องเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างนี้

ธรรมิกสังคมนิยม (Dhammic Socialism)

ในบรรดาคำสอน คำบรรยายของพุทธทาสภิกขุ เกี่ยวข้องกับธรรมะ กับการเมืองนั้น ดูเหมือนว่า ศัพท์ที่ว่า ธรรมิกสังคม จะเป็นถ้อยคำที่คนทั่วไปจะมีความคุ้นเคยและรู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี แต่ก็มีหลายคนยังไม่เข้าใจความหมายของถ้อยคำนี้ ตามที่พุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้

ในที่นี้ ผู้เขียนขอนำเสนอ แนวคิดสรุปรวบยอดเกี่ยวกับธรรมิกสังคมนิยม ที่พุทธทาสภิกขุเองได้เขียนเป็นลายมือของท่านไว้ ซึ่งปรากฏอยู่ ๓ แห่ง นอกจากคำบรรยายที่มีในหลายแห่งด้วยกัน

ธรรมิกสังคมนิยม (แท้จริง)^{๑๘}

ธรรมิกสังคมนิยม (แท้จริง)

- ๑) ดรอฆวำ ส้อมีเช่งตทการะดับ,
(มณฑล - สัตว - ชาติ)
- ๒) วิวัฒน์ธรรมทางจิต สังเกตเมื่อ
มณฑลวิวิธน์ ส้อมี เช่งต ทุกษนิต
เป็นเพื่อน เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย
แก่กันและกัน.
- ๓) ชสนี. ต้อมมี เพาะ: ๒๒. สรัง
ส้อมี เช่งตมา สันธิยอยู่กันเป็น
นมุ.
- ๔) การอยู่ร่วมกันเป็นนมุ เป็น องค์
ประกอบ องค์หนึ่ง ของ ความ รอด
ของ สังคมสัตว์.
- ๕) ชสน. มีเพาะ: การที่ความใจกัน
ระหว่างสัตว์ (เพียง ๒ สัตว์)
ต่าง เพื่องพอ
- ๖) ที่ตกลงมา ฐูปุทธสัตว์ ก็จะไม่ยก
อ์ ศาสตร์ เป็นคนเร็วที่สุด, เพราะมัน
เป็นเพียงคนสัตว์เท่านั้น.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ. ธรรมิกสังคมนิยม. อังใน สันติโรภิกขุ. อริยสังข์สี่แห่งธรรมิกสังคมนิยม. (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒). หน้า (๔).

ธรรมิกสังคมนิยมของพุทธศาสนา ^{๑๕}

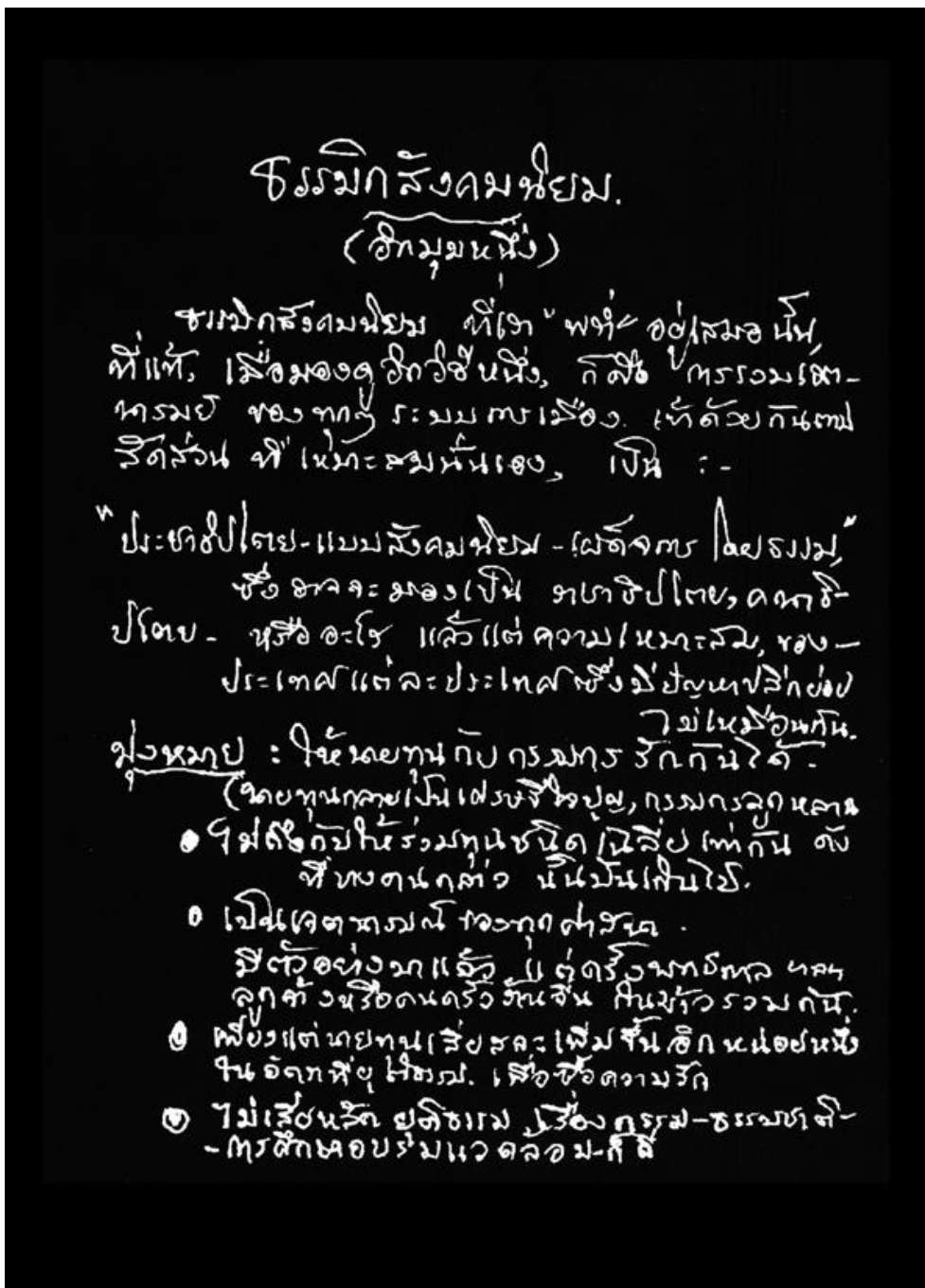
ความไม่เห็นแก่ตัวกับระบอบการปกครอง
๘) ธรรมิกสังคมนิยม ของ พ. ศ. ส. น. ก.

(เพราะมิได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติ)

- ๐ ✓ ๑๗. สหราชอาณาจักร & เขาก็อยู่คนเดียวไม่ได้
พระเจ้า ก็ สหราชอาณาจักรนั้น, เขาก็สร้างคุณผล
- ๐ ✓ ๑๘. เป็นเพื่อน กตต. โดยเห็นใจ- ตาม ๑๗.
แม่ตลับ. กับ ดอม ก็เป็น, แต่ใจดีของ.
เขาก็มีของดี และบุญ อุตสาหะปฏิบัติ
เสีย ของอริยทรัพย์ & กิเลสตัณหา
เป็น อุตสาหะนิยม - ขี้ใจกว้างสังคมนิยม.
อุตสาหะปฏิบัติ - ก็เลยสาธิตปฏิบัติ.
- ๐ ๑๙. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็น
จิตตปัญญาธิคุณให้ถูกตั้ง.
- ๐ ✓ ๒๐. อนันต ปริโม ธรรม : ของ ๑๗. ของ พระเจ้า.
ทั้งของ กตต. ก็ดี. ทั้งยังมีอยู่.
- ๐ ✓ ๒๑. สังคมนิยม : มีทั้งของ สักก สักก ๑๗.
ก็ดี ความประสวด ของ พระเจ้า
แต่ ๑๗ ก็ดีพอด้วย พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทั้งใน ศาสนา เดียวกันก็ยังมีในที่นี้.
- ๐ ✓ ๒๒. กัลยาณมิตร : จำเป็น ในทุกกรณี - ใดก็ดี/ใดก็ถูก
แต่ ก็ดีกับ สำนักรับของ
และ อารยธรรมระดับ โลก.
- ๐ ✓ ๒๓. ทุกคนเห็น ธรรม ในโลก เห็นความเห็นแก่
ตัว นั้น เห็นใน หอสมุดธรรมิกสังคมนิยม
พบก่อน.

^{๑๕} พุทธศาสนิก. ธรรมิกสังคมนิยม. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๘.

ธรรมิกสังคมนิยม (อีกมุมหนึ่ง) ^{๒๐}

^{๒๐} ผู้ที่สนใจเรื่องนี้โดยละเอียด โปรดดูได้ที่ พุทธศาสนิกศึกษา, ธรรมิกสังคมนิยม. (กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๘). โดยมีเนื้อหาที่เป็นธรรมบรรยายรวม ๔ เรื่องด้วยกัน ประกอบด้วยเรื่อง ประชาธิปไตยแบบ สังคมนิยม สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา สังคมนิยมชนิดที่ช่วยโลกได้ และ ค่าและความจำเป็นที่ต้องมี ศีลธรรม.

กล่าวกันว่า แนวคิดด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ในชื่อ ธรรมิกสังคมนิยม นั้น เป็นการตกผลึกทางความคิดที่ได้จากกระบวนการ “ศึกษา” อย่างเป็นระบบในหลักพุทธธรรม ทั้งในระดับปัจเจกและชุมชน และได้นำเสนอภายใต้หลักพุทธธรรม ที่พุทธทาสภิกขุเองเน้นย้ำอยู่เสมอว่า การเมืองก็คือศีลธรรม นั่นเอง

พุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายในส่วนที่เป็นธรรมบรรยาย ที่ว่าด้วยเรื่อง ธรรมิกสังคมนิยม ไว้ต่างกรรมต่างวาระกัน ซึ่งในการเขียนบทความของผู้เขียนครั้งนี้พบว่า ได้มีท่านผู้รู้คือ จิรัชัมภ์ได้มาเรียบเรียงใหม่ เพื่อให้ผู้ศึกษาเรื่องนี้ได้เห็นภาพรวมกว้าง ๆ ของแนวคิดนี้ โดยวางโครงร่างของการเรียบเรียงออกเป็น ๔ หมวดด้วยกัน ประกอบด้วย^{๒๐}

๑. ว่าด้วยการก่อรูปอุดมคติทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วย การเมืองและอุดมคติทางการเมือง บทนิยาม “ตามแนวทางศาสนา การเมืองต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ความหมายของศีลธรรม และวิพากษ์สภาพการเมืองปัจจุบัน

๒. สังคมนิยม ความหมายและรากฐาน ประกอบด้วย สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา เจตนารมณ์ของสังคมนิยมเป็นธรรมสัจจะที่มีอยู่ในธรรมชาติ จุดตั้งต้นของอุดมคติสังคมนิยม วิญญาณแห่งสังคมนิยมธรรม สัจจะแห่งสังคมนิยม และพิจารณาสังคมนิยมของคาร์ล มาร์กซ์

๓. ชัมมิกสังคมนิยม^{๒๑} และเจตนารมณ์ของสังคมไทยในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความหมายของชัมมิกสังคมนิยม มีระบบชัมมิกสังคมนิยมจึงจะถูกต้องตามชัมมสัจจะของธรรมชาติ เจตนาของสังคมนิยมในพุทธศาสนา พิจารณาคำว่า “ส่วนเกิน” และ ระบบสังคมนิยมแบบธรรมราชา และ

๔. แนวทางสู่ชัมมิกสังคมนิยม ประกอบด้วย ชัมมิกสังคมนิยมของธรรมชาติต้องกลับมา และการแก้ไขปัญหาสันติภาพสองระดับคือ ระดับบุคคลและสังคม

อย่างไรก็ตาม การเรียบเรียงของจิรัชัมภ์ในครั้งนี้ มุ่งหวังเพียงแค่ให้เห็นภาพรวมของแนวคิดดังกล่าว จึงหลีกเลี่ยงที่จะตีความ หรือตัดสินคุณค่าของแนวคิดดังกล่าวในทุกวิถีทาง แต่ได้ทิ้งประเด็นเหล่านี้ไว้เพื่อนำไปคิดต่อทั้งในทางทฤษฎีและการปฏิบัติ

^{๒๐} จิรัชัมภ์ “ชัมมิกสังคมนิยม” ใน สันติโคโรภิกขุ อริยสังฆสี่แห่ง ชัมมิกสังคมนิยม อังแล้ว หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๒๑} เป็นที่น่าสังเกตการใช้ถ้อยคำนี้ ที่พุทธทาสภิกขุเองได้ใช้ถ้อยคำนี้ด้วยการเขียนว่า “ธรรมิกสังคมนิยม” แต่บรรดาลูกศิษย์ผู้ติดตามงานอย่างไร้ขีด เช่น สันติโคโรภิกขุ หรือ จิรัชัมภ์ ก็ได้เขียนในรูปของคำนี้ว่า “ชัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งโดยเนื้อแท้ก็มีใช้ทั้งสองรูปแบบของถ้อยคำนี้และถูกต้องทั้งสองรูปแบบอีกด้วย

สรุป

ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ นั้น นับว่าเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ได้มีการนำเสนอวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในศาสตร์ของการเมืองการปกครอง หรือรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เข้าใจกันได้ไม่ยากนัก จนกระทั่งมีผู้ยกย่องท่านพุทธทาสภิกขุว่า เป็นผู้มีอัจฉริยภาพอันสูงส่ง และเป็นคนไทยที่ชาวโลกยกย่องอีกด้วย

แนวคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ ที่ผู้เขียนบทความนี้ นำมาเสนอ เป็นเพียงตัวอย่างบางตอน ที่นำมาเรียบเรียงไว้ เพื่อต้องการเผยแพร่แนวคิดที่สร้างสรรค์และนำมาทบทวนต่อแนวคิดทางการเมืองของไทยในยุคปัจจุบัน ที่ถึงจุดติดตันทางการเมือง ที่เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอย่างที่รู้เห็นกันอยู่แล้ว

คงไม่ต้องสงสัยเลยว่า แนวคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ นั้น มีคุณค่าและคุณูปการต่อการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องนี้ ผู้เขียนบทความนี้ จึงหลีกเลี่ยงที่จะตีความ หรือตัดสินคุณค่าของแนวคิดเรื่องนี้ของพุทธทาสภิกขุ ในทุกวิถีทาง แต่จะขอทิ้งประเด็นเหล่านี้ไว้เพื่อนำไปศึกษา เรียนรู้ และขบคิดต่อทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติอย่างกว้างขวางต่อไป
